

Pawlak, Marian

Dzieje fundacji Jana Preucka w XVII-XVIII w.

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 20 (158), 51-74

1985

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Historii Powszechnej i Polski XVI—XVIII w.

Marian Pawlak

DZIEJE FUNDACJI JANA PREUCKA W XVII—XVIII W.

Zarys treści. Geneza i założenie fundacji J. Preucka. Działalność fundacji. Wychowankowie.

Problemem mało zbadanym w dotychczasowej historiografii zajmującej się dziejami oświaty w Prusach Królewskich i na Warmii są fundacje stypendialne. Powstawały one z inicjatywy prywatnych osób, a przeznaczone były dla uczniów i studentów ze wskazanego przez fundatora miasta lub dla młodzieży ze wskazanej szkoły. Do rzadkości należą w naszej historiografii takie rozprawy jak np. Siegfrieda Rühle *Die Stipendiaten des Diesseldorfschen Stipendiums*, w której autor pokazał dzieje fundacji Jana Gottfrieda Diesseldorfa, burmistrza gdańskiego i podał pełną listę jej stypendystów¹. O większości fundacji znajdujemy przeważnie wzmianki w życiorysach osób, które fundowały lub otrzymywały stypendia, monografiach miast, szkół itp.² Więcej o nich można dowiedzieć się z zachowanych akt w archiwach miejskich, kościelnych i uniwersyteckich.

W archiwach Diecezjalnych w Olsztynie zachowały się materiały około dwudziestu fundacji, jakie powstały na Warmii w ciągu XVI—XVIII w. Spośród tych fundacji tylko trzy (Jana Knolleseina, Łukasza Davida i Jana Preucka) przeznaczone były dla studentów studiujących w Lipsku i Rzymie, a wszystkie pozostałe dla uczniów kolegiów jezuitów w Braniewie, Pułtusku i Reszlu. Najważniejszą rolę w kształceniu akademickim młodzieży warmińskiej spełniło niewątpliwie stypendium ufundowane przez Jana Preucka. Dwa wcześniejsze z XVI w., powstałe z inicjatywy Jana Knolleseina w 1511 r. i Łukasza Davida w 1583 r.,

¹ S. Rühle, *Die Stipendiaten des Diesseldorfschen*, Danziger familiengeschichtliche Beiträge, Bd 1: 1929, s. 53—69.

² H. Bonk, *Geschichte der Stadt Allenstein*, Allenstein 1930, Bd 1, s. 187—206 oraz wzmianki w monografiach innych miast, biogramach zamieszczonych w *Polskim słowniku biograficznym* (dalej: PSB) i innych wydawnictwach słownikowych.

były przeznaczone tylko dla olsztynian studiujących w Lipsku i w 2 poł. XVI w., po ugruntowaniu się katolicyzmu na Warmii, utraciły znaczenie dla jej mieszkańców. Od początku XVI w. do lat osiemdziesiątych tego wieku wpisało się do metryki uniwersytetu lipskiego 28 studentów z Olsztyna, co stanowi sporą liczbę jak na tak mały ośrodek. Przez następne dwa stulecia żaden olsztynianin nie zawędrował do tej protestanckiej uczelni. O znaczeniu tych fundacji dla Olsztyna sporo pisał H. Bonk³. Wobec zerwania przez Warmię związków z Lipskiem powstała konieczność kształcenia młodzieży w innych uczelniach. Kształceniem na poziomie średnim oraz przygotowywaniem kadr duchowieństwa katolickiego zajęli się jezuici sprowadzeni do Braniewa przez S. Hozjusza w 1564 r.⁴ Pod ich wpływem absolwenci braniewskich szkół jechali kontynuować studia do jezuickich kolegiów w Pradze, Wiedniu, Ingolstadtzie i Rzymie. Tradycyjny od wieków średnich szlak studenckich wędrówek z Warmii do Lipska, Krakowa, a potem do Włoch i Francji uległ zmianie pod wpływem reformacji, a potem kontrreformacji. Te zmiany stwarzały duże kłopoty finansowe kandydatom na studentów. Zakony i inne instytucje kościelne udzielały pomocy finansowej głównie swoim członkom, pozostali studenci byli zdani tylko na zasoby rodziny lub też musieli mieć mecenasów skłonnych ich wspomagać. Prywatne osoby, władze miejskie czy nawet panujący wspierali głównie współwyznawców lub też studentów, którzy zobowiązywali się potem odpracować pobrane stypendium. Tak postępowali sąsiedzi Warmii — książę pruski Albrecht Hohenzollern i rady miejskie w miastach Prus Królewskich⁵.

Z pomocą tej grupie studentów przyszedł Jan Preuck, kanonik warmiński powołując fundacje w 1631 r. dla Warmiaków chcących studiować w Rzymie. Osoba J. Preucka jest znana w naszej historiografii. Przed ponad stu laty pisał o nim A. Eichhorn, a obecnie jego biogram dla Polskiego Słownika Biograficznego opracował J. Sikorski⁶. Ograniczymy się więc do przypomnienia najważniejszych wydarzeń z jego życia potrzebnych dla opracowania ustanowionej przez niego fundacji i roli jej wychowanków w życiu kościoła katolickiego na Warmii i w całej Polsce.

³ H. Bonk, op. cit., Bd 5, t. 3, s. 1—224.

⁴ J. Korewa, *Z dziejów diecezji warmińskiej w XVI w. Geneza Braniewskiego Hozjanum. Przyczynek do dziejów zespolenia Warmii z Rzeczpospolitą (1549—1564)*, Poznań—Warszawa—Lublin, 196.

⁵ J. Vogt, *Preussische Studenten auf den Universitäten Italiens*, Neue Preuss. Prov. Blätt., Bd 9: 1850, s. 154—175; M. Foltz, *Geschichte des Danziger Stadthaushalts*, Danzig 1912, s. 489.

⁶ A. Eichhorn, *Die Preucksche Stiftung in Rom*, Zeitschr. f.d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands (cyt. ZGAE), Bd 2: 1863, s. 271—319; J. Sikorski, biogram J. Preucka przygotowany w maszynopisie dla PSB.

Jan Preuck pochodził ze starej zgermanizowanej pruskiej rodziny wywodzącej się ze wsi Proyke w Natangii. Dziad Jan i ojciec Michał sprawowali od połowy XVI w. urząd starosty braniewskiego. Ojciec przez małżeństwo z Anną Hozjuszówną, córką Jana, brata biskupa warmińskiego Stanisława Hozjusza, wszedł w krąg współpracowników kardynała i został marszałkiem jego dworu. Służba u biskupów warmińskich pozwoliła Preuckom dojść do fortun średniozamożnej szlachty, a w lokalnej warmińskiej hierarchii należeli do grupy sprawującej władzę nad Warmią.

Data urodzenia Jana Preucka nie jest znana; ochrzczony został 3 sierpnia 1575 r. w Braniewie. Kształcił się prawdopodobnie w braniewskim kolegium, a następnie studiował teologię w Rzymie w latach 1596—1600. Podobnie jak i inni młodzi krewniacy biskupów warmińskich szybko otrzymał (10 IX 1593) godność kanonika warmińskiego we Fromborku — była to raczej nagroda dla jego ojca za wieloletnią służbę dla biskupów warmińskich. Urząd kanonika miał zabezpieczyć byt materialny Jana Preucka, ponieważ rodową własność, wieś Wróblík, ojciec przekazał starszemu bratu Michałowi. Dnia 9 września 1596 r. J. Preuck objął urząd kanonika we Fromborku, a już 20 grudnia tr. kapituła wyraziła zgodę na jego wyjazd na studia do Rzymu. Dochody z otrzymanej kanonii były więc rodzajem stypendium umożliwiającym wyjazd i pobyt w dalekim Rzymie. Z podobnych ułatwień korzystało wielu kanoników warmińskich⁷. Również kariera J. Preucka jako kanonika fromborskiego miała przebieg typowy dla członków tej kapituły. Z urzędów, jakie sprawował, najważniejszym było stanowisko oficjała przy biskupie Szymonie Rudnickim. Ten niejako rutynowy przebieg kariery przerwał najazd Szwedów w 1626 r., przed którymi uciekł J. Preuck z Fromborka do Olsztyna, a następnie za zgodą kapituły w 1627 r. wyjechał do Rzymu. Przebywał w nim prawie 4 lata i w czasie tego pobytu postanowił swój majątek przeznaczyć na fundację, która miała ułatwić młodzieży z Warmii i Prus Królewskich studia w rzymskich uczelniach. Dnia 15 XII 1629 r. spisał w Rzymie testament, ale urzędowo potwierdził go 29 IV 1631 r. u notariusza Marka Noculi. Uzyskał też zgodę kurii i przeora norbertanów Korneliusza Hancgrava na otwarcie przy rzymskim klasztorze norbertanów fundacji nazwanej przez niego Collegium Varmiense. Po załatwieniu tych formalności J. Preuck wyruszył na Warmię, aby zrealizować swój projekt. W drodze zachorował i zmarł 16 września 1631 r. w klasztorze oliwskim. Testament zatwierdziła kapituła fromborska i tym samym wszelkie formalności związane z otwarciem fundacji zostały spełnione. Oryginał testamentu oraz kilka jego odpisów zachowało się w zbiorach

⁷ K. Górski, *Mikołaj Kopernik*, Wrocław 1973, s. 74—86 o studiach kanoników fromborskich Andrzeja i Mikołaja Koperników.

archiwum diecezjalnego w Olsztynie⁸. Na podstawie obszernego testamentu (11 stron rękopisu) można zapoznać się z planami J. Preucka. Obliczył, iż odsetki od jego majątku ocenianego na 10 200 skudów⁹ będą wynosiły 658 skudów, za które będzie mógł utrzymać w Rzymie 5—6 stypendystów. Mieli oni mieszkać i pozostawać pod opieką klasztoru norbertanów, tj. zakonu, który zajmował się wychowywaniem młodzieży. Fundator dość drobiazgowo opisał obowiązki studentów w czasie pobytu w klasztorze, m.in. mieli sami się obsługiwać, dbać o czystość swoich ubrań i obuwia itp. Klasztor zapewniał im mieszkania, wyżywienie, opiekę lekarską i balwierzy. Uczyc się powinni na miejscu pod kierunkiem specjalnie dla nich zatrudnianych profesorów. Ci pedagogzy i studiujący pod ich kierunkiem studenci tworzyli Collegium Varmiense. O ile brakowałyby funduszy na zatrudnianie profesorów, wówczas stypendyści powinni uczyć się w Collegium Germanicum. Równie szczegółowo opisał J. Preuck warunki, jakie powinni spełniać studenci ubiegający się o stypendium:

1. Mieć ukończone studia wstępne (zapewne pod tym pojęciem należy rozumieć ukończenie szkoły średniej łącznie z klasą filozofii).

2. Wyznawać religię rzymsko-katolicką i wyznanie tej religii składać przed kapitułą fromborską.

3. Pierwszeństwo w otrzymywaniu stypendiów winni mieć krewni Preucków, a o ile by się nikt z rodziny nie ubiegał, to inny student rodem z Prus.

4. Ubiegający się o stypendium nie powinien posiadać kanonii lub innych beneficjów.

5. Nie będzie wolno stypendystom bez zgody przełożonych klasztoru norbertanów przerywać studiów lub opuścić klasztor. Mogli to zrobić tylko za zgodą rodziców lub opiekunów.

6. Stypendia mogli otrzymywać zarówno duchowni jak i świeccy. Stypendyści nie mieli też obowiązku przyjmowania święceń kapłańskich, a po zakończeniu studiów mogli wstąpić do stanu duchownego lub pozostać ludźmi świeckimi. Fundator życzył sobie tylko, aby po powrocie do Prus byli użyteczni kościołowi i ojczyźnie.

Stypendia miały być przyznawane na trzy lata, na studia filozoficzne, prawnicze i teologiczne. Prawo prezenty zarezerwował fundator dla siebie, a po swojej śmierci dla swojej rodziny, ale tylko tej jej części, która wyznawała religię katolicką; wyłączył tym samym dalszych krewnych zamieszkałych w Prusach Książęcych wyznających luteranizm. Przyznawa-

⁸ Archiwum Diecezjalne w Olsztynie, AK I P 14 k. 44—50.

⁹ *Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda*, Warszawa 1902, t. 13, s. 403, scudo — srebrna moneta bita we Włoszech, odpowiednik talara. W Rzymie dzieliła się na 10 paoli i 100 bajoków; 1 secudo = 9 polskim zł.

niem stypendiów obdarzył kapitułę fromborską, która miała sprawdzać, czy kandydat ukończył studia wstępne i odebrać od niego wyznanie wiary. Jan Preuck zatroszczył się też o kardynała-protektora dla swojej fundacji, pierwszym został Antoni Santacroce.

Po śmierci J. Preucka jego siostry Urszula von Oelsen i Anna von Pudwels (brat Michał zmarł w 1617 lub 1618 r.) zwróciły się do kapituły z prośbą o wydanie im spadku po bracie, ale wobec jego testamentu roszczenia zostały oddalone¹⁰.

Realizacji testamentu J. Preucka podjął się Wojciech (Albert) Hozjusz, krewniak fundatora. Za zgodą kapituły wyjechał w sierpniu 1632 r. do Rzymu i po różnych zabiegach u Korneliusza Hancgrawa, przełożonego norbertanów, kardynałów Kosmy de Torresa i Antoniego Santacroce, w kurii i u papieża Urbana VIII, wspomagany przez kapitułę warmińską doprowadził do zatwierdzenia fundacji 1 sierpnia 1634 r. przez papieża Urbana VIII¹¹.

Działalność fundacji jest znana ze wspomnianego już artykułu A. Eichhorna. Rozważania tego autora można uzupełnić na podstawie materiałów przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym w Olsztynie. Akta związane z działalnością fundacji są obecnie zebrane w trzech teczkach, z których pierwsza zawiera obok testamentu J. Preucka odpisy pism powstałych w trakcie zabiegów o zatwierdzenie fundacji, korespondencję z XVII i XVIII w. Dwie następne te czki zawierają głównie XIX-wieczną korespondencję¹². Najwięcej informacji o funkcjonowaniu fundacji zawiera broszurka wydana przez norbertanów w Rzymie w 1754 r. i przesłana kapitule fromborskiej oraz kolatorom Karolowi von Hattenowi i Wojciechowi von Felden-Wybczyńskiemu. Egzemplarz przesłany kapitule jest obecnie przechowywany we wspomnianej wyżej teczce zawierającej XVII i XVIII-wieczne akta fundacji. Broszura zawiera przedruk testamentu J. Preucka i licznych pism związanych ze staraniami J. Preucka, W. Hozjusza i kapituły o utworzenie i zatwierdzenie fundacji oraz rachunki z lat 1654—1754. Norbertanie szczegółowo księgowali dochody i wydatki fundacji, zwłaszcza od początku XVIII w. szczegółowo notowano przy każdym studencie kwoty na jedzenie, higienę osobistą, leczenie, kształcenie itp.

Wiadomości o przyznawanych stypendiach zawierają protokoły posiedzeń kapituły fromborskiej, dobrze już przebadane przez A. Eichhorna¹³.

¹⁰ Archiwum Diecezjalne w Olsztynie, Akta Kap. z 7 i 8 XI 1631 r. (dalej Akta Kap.).

¹¹ A. Eichhorn, op. cit., s. 280. Wojciech był s. Ulricha a wnukiem Jana brata Stanisława, biskupa warmińskiego. Matka Jana Preucka była siostrą Ulricha Hozjusza.

¹² Akta Kap. I P 35, 36, 37.

¹³ Akta Kap.teczka nr 7 i następne.

Wadą tego źródła jest lakoniczność; protokolant przeważnie notował tylko datę przyznania stypendium, nazwisko studenta i czasami nazwisko kolatora, który go kapitule polecał. Zachowana korespondencja to przeważnie listy od zakonu norbertanów, głównie z informacjami o stanie finansowym fundacji, listy od studentów, którzy w niektórych wypadkach chcieli uczęszczać do innych kolegiów, a nie do Germanicum oraz listy polecające od kolatorów. Te ostatnie raczej rozczarowują. Pisząc je kolatorzy, zgodnie z manierą baroku, starali się, aby list był piękny stylistycznie, a mniej przywiązywali wagę do informacji o polecany kapitule młodzieńcu. Prawie żaden list nie informuje, do jakiej szkoły uczęszczał polecany kandydat, ani co zamierzał studiować w Rzymie. Dowiadujemy się natomiast, iż był pobożny, cnotliwy i pragnął służyć muzom. Brakuje korespondencji między ubiegającymi się o stypendia a kolatorami, która pozwoliłaby poznać motywy kolatorów, dlaczego jednych poparli, a innym kandydatom odmówili. Przeglądanie archiwów rodzinnych kolatorów przynosi mizerne wyniki, wśród masy listów i aktów dotyczących głównie spadków z trudem można znaleźć jakąś studencką petycję.

Zachowane źródła pozwalają poznać działalność fundacji i poszerzyć wiadomości o liście stypendystów zestawionej przez A. Eichhorna. Na podstawie zebranych materiałów można stwierdzić, iż fundacja działała zgodnie z wolą J. Preucka. Nie udało się jednak osiągnąć przewidywanych przez fundatora dochodów, co zmusiło norbertanów i kapitułę do ograniczenia liczby pensjonariuszy. Początkowo dochód wystarczał na utrzymanie tylko jednego studenta, a dopiero od 1641 r. na dwóch. Sporadycznie tylko studiowało jednocześnie trzech stypendystów. Wobec tej małej liczby studentów i ograniczonych funduszy zrezygnowano z zatrudniania dla nich profesorów; studenci uczęszczali do Collegium Germanicum. Stypendyści nie zawsze byli zadowoleni z konieczności studiowania w tym kolegium i w 1709 r. kapituła rozważała nawet, czy nie wyrazić zgody na uczęszczanie studentów do Collegium Clementinum lub do Sapienzy, ale po rozmowach kanonika warmińskiego L. M. Fantoniego z kardynałem protektorem fundacji poniechano tych zamiarów. Niektórzy stypendyści, zwłaszcza pochodzący spoza Prus, studiowali w Sapienzy, a nie we wskazanym przez J. Preucka Collegium Germanicum¹⁴.

Stosunki między stypendystami a norbertanami układały się poprawnie, kapituła co kilka lat wysyłała kanoników, którzy wizytowali fundację i sprawdzali jej rachunki, jak np. w sierpniu 1640 r. Przeclawa Szemborowskiego, w marcu 1659 r. Ludwika Fantoniego, w 1661 r. Mateusza Jana Judyckiego i innych w następnych latach. Przestrzegano też przepisu o kolatorach, tj. osobach, które miały prawo polecać kandydatów.

¹⁴ Np. Jan Nepomucen Kossakowski studiował w l. 1781—1785 w Sapienzy za PSB, t. 14, s. 265.

Kapituła wymagała tylko, aby kolatorzy mieszkali na terenie Warmii; tym motywowała odmowę rozpatrywania petycji protegowanych Aleksandra Grodzickiego, ponieważ opuścił on Prusy Królewskie. Prawo polecenia, zgodnie z wolą J. Preucka, posiadały jego siostry — Urszula von Oelsen i Anna von Pudwels oraz bratanice — Anna von Stössel i Katarzyna von Dieben. Listy do kapituły podpisywali jednak ich mężowie. Drogą spadków prawo to przeszło z czasem też na rodziny Troschków, Grodzickich, von Hattenów i von Felden-Wybczyńskich. Kapituła prowadziła genealogię krewnych J. Preucka i miała tym samym kontrolę nad kręgiem osób uprawnionych do polecenia kandydatów do stypendium. Odstępstw od przepisów o przyznawaniu stypendium było niewiele i tak np. wyznanie wiary nie przed kapitułą, ale przed innymi osobami złożyli: Feliks Kretkowski w Rzymie w 1679 r. przed kardynałem-protektorem Polski, Andrzej Nycz w Krakowie w 1685 r., Ignacy Rudziński w Rzymie w 1750 r. przed kanonikiem warmińskim A. Reyną, Jan Bonawentura Weiss w Warszawie w 1759 r. przed biskupem warmińskim Adamem Stanisławem Grabowskim itd. Było też kilka przypadków odstępstw od przepisów o kolatorach, np. Jana Kossakowskiego polecał papież, Belgów władze zakonu norbertanów. W kilku przypadkach papież skorzystał też z tzw. indultów i sam przyznał stypendium lub je przedłużył. Wszystkie te przypadki nastąpiły dopiero po pierwszym rozbiore Polski. Przedłużenie stypendium otrzymali wówczas od papieży: Jakub Wolski (1772 r.), Fabian Mączyński (też w 1772 r.), Jakub Hempel (1778 r.). Stypendium na drodze indultu otrzymał 2 VI 1796 r. Jan Wendt, student medycyny z diecezji wrocławskiej, uzasadniono tę decyzję brakiem kandydatów z Prus. Zgodnie z wolą fundatora zachowano też pierwszeństwo w przyznawaniu stypendiów dla jego krewniaków. Z rodzin spokrewnionych lub spowinaconych z Preuckami pochodziło 20 stypendystów (prawie 20%). Również zgodnie z wolą Preucka przyznawano stypendia głównie mieszkańcom Prus Królewskich. Otrzymało je 67 Prusaków (prawie 70%), w tym 38 z Warmii (40%). Dane te nie są zbyt dokładne, ponieważ nie jest znane miejsce urodzenia kilku stypendystów. Termin Prusak był też często używany w stosunku do Warmiaków. Miejsce urodzenia 11 osób w ogóle nie jest znane, część z nich była zapewne urodzona na Warmii i w Prusach Królewskich. Spoza Prus pochodziło 17 stypendystów, a w tym 10 z Korony, 5 z Belgii i po jednym ze Śląska i Prus Książęcych. Spośród 10 Polaków z Korony — 2 otrzymało stypendia jako krewni Preucków, a pozostali dostali je niezgodnie z wolą fundatora. Większość tych stypendiów przydzielono w okresie rządów biskupa Adama Stanisława Grabowskiego, co wywołało protesty części kapituły¹⁵. Jeden z pol-

¹⁵ A. Eichhorn, op. cit., s. 313.

skich stypendystów Jan Nepomucen Kossakowski otrzymał je za protekcją papieża¹⁶. Belgowie otrzymywali stypendia za sprawą swych rodaków kierujących zakonem norbertanów. Jeżeli nie korzystali z fundacji Prusacy, to władze norbertanów w porozumieniu z kapitułą przekazywały stypendia Belgom. Na tej samej zasadzie papież przyznał stypendium Ślązakowi Janowi Wendtowi, mimo iż studiował on medycynę, a nie nauki wskazane przez fundatora¹⁷. Raz kapituła przyznała stypendium mieszkańcowi Prus Książęcych Ottonowi Henrykowi von Gröbenowi, byłemu studentowi uniwersytetu królewieckiego. Decydującym motywem przy podejmowaniu tej decyzji była konwersja na katolicyzm¹⁸. Mimo tych kilkunastu odstępstw od woli fundatora trzeba stwierdzić, że kapituła udzielała stypendiów zgodnie z przepisami fundacji.

Charakter fundacji określił też skład społeczny stypendystów. Życzenie J. Preucka, aby pierwszeństwo w otrzymywaniu stypendiów mieli jego krewni, wpłynęło na wzrost liczby synów szlacheckich wśród stypendystów. Również przepis J. Preucka, iż kolatorami fundacji mogą być jego krewni, ułatwiał szlachcie otrzymywanie stypendiów. Lakoniczność notatek w aktach kapituły i brak informacji o życiu wielu stypendystów utrudnia określenie ich pochodzenia społecznego. Olbrzymia większość, bo aż 65 osób, tj. około 68%, pochodziła z rodzin szlacheckich. O 6 osobach wiadomo, iż były mieszczanami z Warmii. O pochodzeniu społecznym 25 stypendystów nie udało się znaleźć informacji. Wśród tej grupy o nieustalonym pochodzeniu społecznym są wszyscy Belgowie, Jan Wendt ze Śląska oraz 19 studentów z Warmii i Prus Królewskich. Możliwe, iż wśród Prusaków i Warmiaków o nieustalonym pochodzeniu społecznym było kilku mieszczan. Cechą charakterystyczną dla działalności fundacji było przyznawanie stypendiów dla szlachty z całych Prus Królewskich i nawet z innych prowincji Rzeczypospolitej, natomiast wśród mieszczan przyznawano je tylko Warmiakom. Pod względem majątkowym można stypendystów zaliczyć do średniozamożnej i biedniejszej szlachty, nie było stypendystów z rodzin magnackich lub też aspirujących do wejścia do tej grupy społecznej. Pochodzenie społeczne miało też duży wpływ na działalność stypendystów po ukończeniu studiów. W XVII i XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej o miejscu i roli mieszkańców decydowało ich pochodzenie społeczne oraz majątek i wpływy rodziny. Dzięki pomocy krewnych, powinowatych, czy też życzliwych dostojników świeckich i kościelnych absolwenci różnych szkół krajowych i zagranicznych zaczęli kariery kościelne i w życiu publicznym. Specyficzna sytuacja szlachty warmińskiej uniemożliwiała jej synom osiągnięcie wyższych urzęd-

¹⁶ Akta Kap. 20 XII 1782.

¹⁷ A. Eichhorn, op. cit., s. 317.

¹⁸ Akta Kap., 15 XI 1704 i 27 II 1705.

dów w centralnej lub też prowincjonalnej administracji. Sprawowali tylko urzędy w lokalnej administracji na Warmii lub pełnili funkcje dworzan u biskupów warmińskich, jak np. Jan Franciszek Bojanecki, Wojciech Hozjusz, który został burgrabią w Jezioranach w 1689 r. i Lidzbarku w 1691 r., czy Wojciech Stanisławski, wójt biskupi od 1672 r. Również spośród stypendystów spoza Warmii żaden nie osiągnął jakiegoś wybitniejszego stanowiska.

Większość absolwentów fundacji J. Preucka pochodzących z Polski przyjęła święcenia kapłańskie (56 osób — co czyni 58% ogółu), które stwarzały możliwości zrobienia większej kariery i zajęcia stanowisk odpowiadających ich ambicjom. Spośród nich sześciu zostało biskupami: Andrzej Stanisław von Hatten — warmińskim w 1837 r., Stanisław Józef Hozjusz — kamienieckim w 1722 r., poznańskim 1732 r., Jan Nepomucen Kossakowski — inflanckim 1794, wileńskim 1798 r., Feliks Ignacy Kretkowski — chełmińskim w 1723 r., Józef Ludwik Matthy — sufraganiem poznańskim w 1780 r., Feliks Turski — chełmskim 1765 r., łuckim 1769, krakowskim 1790 r. Dwóch stypendystów Kazimierz Benedykt Dąbrowski i Franciszek Zaleski, obydwaj szlachcice pomorscy, doszli poprzez urzędy kanoników do bardzo cenionej w Prusach Królewskich godności opatów oliwskich. Najbardziej jednak zaznaczyli swoją działalność kościelną i publiczną stypendyści w kapitułach biskupstw warmińskiego i chełmińskiego. Urzędy kanoników w tych diecezjach oraz sporadycznie w innych (Gniezno, Poznań, Włocławek, Płock i Kraków) otrzymało 41 osób, z których 7 awansowało następnie do godności biskupów i opatów oliwskich. Dla pozostałych 34 urząd kanonika był zakończeniem życiowej kariery. Prawie wszyscy studenci spoza Warmii urząd kanonika załatwili sobie przebywając na studiach w Rzymie. Po powrocie często nie otrzymywali zgody na objęcie kanonii, dochodziło do sporów kończonych zazwyczaj polubownie. Pragnący wejść do kapituły godzili się na zostanie koadiutorami starszych członków kapituł. Część obejmowała kanonie honorowe zezwalające na noszenie stroju kanonika i branie udziału w niektórych świętach kościelnych razem z całą kapitułą, ale bez prawa do udziału w obradach kapituły i korzystania z jej dochodów. Niektórzy, jak Jan Jerzy Kunigk, dopiero po długich procesach zdołali wejść w skład kapituł¹⁹. Metody i sposoby, jakimi stypendyści zdobywali urzędy kościelne, były zgodne z obyczajami epok, w których przyszło im żyć i pracować. Swoją działalnością w kapitułach dowiedli jednak, iż przywiezione z Rzymu stopnie doktorów teologii lub obojga praw były dowodem ich wiedzy i kwalifikacji. Powoli też awansowali, zwłaszcza na urzędy wymagające znajomości prawa kościelnego i administracyjnych umie-

¹⁹ PSB, t. 16, s. 196.

jętności oficjała, kanclerza, zarządcy dekanatu, archidekanatu czy też diecezji pod nieobecność biskupa ordynariusza. Często też reprezentowali swe kapituły w trybunale koronnym w Piotrkowie Trybunalskim. Szczególnie wyróżnił się w pracy w trybunale Feliks Ignacy Kretkowski, kanonik chełmiński, który wielokrotnie przewodził trybunałowi koronnemu. Dzięki tej pracy w trybunale otrzymał urząd referendarza koronnego w 1717 r.²⁰

Pięciu stypendystów zmarło na studiach, w czasie powrotu do Polski lub tuż po przyjeździe do kraju. W Rzymie zmarli Michał von Hatten (1652 r.), Jakub Jan Melitz w lutym 1694 r. i Paweł von Diren 2 VII 1702 r. Wracając ze studiów zmarł w Wenecji w 1768 r. Franciszek Braun, a wkrótce po powrocie ze studiów, już na Warmii, Krzysztof Gądlawski. Tylko kilku stypendystów spośród tych, którzy przyjęli święcenia kapłańskie, poprzestało na sprawowaniu niższych urzędów kościelnych. Jeden ze stypendystów, Franciszek Żaliński zrezygnował w 1782 r. z pracy duszpasterskiej i został żołnierzem.

Spółród wychowanków fundacji J. Preucka tylko dwóch naśladowało nowego dobrodzieja i też ufundowało stypendia — byli to Michał Dąbrowski kanonik fromborski — dla kolegium jezuickiego w Braniewie w 1708 r. i Józef Grodzicki, kanonik krakowski, krewny Preucków, dla polskich studentów studiujących w Rzymie. Ta ostatnia fundacja rozpoczęła działalność pod koniec XVIII w. pod opieką kościoła Św. Stanisława w Rzymie. Należy więc stwierdzić, iż fundacja J. Preucka dobrze wypełniła postawione przez jej fundatora zadania, głównie za sprawą sumiennej opieki zakonu norbertanów i kapituły fromborskiej. Wykształciła spore grono kapłanów, którzy swoją wiedzą i umiejętnościami służyli Kościołowi Katolickiemu zarówno na Warmii, jak i w innych polskich, i belgijskich diecezjach.

WYKAZ STYPENDYSTÓW FUNDACJI JANA PREUCKA Z XVII I XVIII WIEKU

Listę stypendystów, podobnie jak A. Eichhorn, sporządziliśmy w porządku chronologicznym, aby ułatwić korzystanie z niej innym badaczom. Ze względu na ograniczone rozmiary niniejszego artykułu w biogramach stypendystów zamieszczamy głównie informacje o ich studiach, odsyłając czytelników do Polskiego Słownika Biograficznego i innych wydawnictw informujących o działalności wychowanków fundacji J. Preucka. Ze wspomnianych też względów ograniczyliśmy drastycznie rozmiary przypisów.

1. Hozjusz Wojciech (Albert) s. Ulricha
Styp. w latach 1632—1639
A. Eichhorn, op. cit., s. 300.

²⁰ PSB, t. 15, s. 279.

2. Stanisławski Wojciech (Albert)
Styp. 1639—1642
Był właścicielem wsi Mołdyty pow. reszelski i prawdopodobnie wójtem biskupim od 24 XI 1672.
Akta Kap. 2 XI 1639 i 24 XI 1672 (dalej A. K.).
3. von Stössel Walenty Zygmunt s. Zygmunta i Anny z Preucków.
Ur. ? w Bartach k/Lidzbarka Warmińskiego — zm. 23 IV 1671 we Fromborku.
Studia: Reszel od 1637
Padwa 12 X 1640
Rzym — Col. Germ. 1640—1643 jako styp. Preucka
Urzędy: kanonik fromborski od 26 I 1651.
A. K. 5 VIII 1639; *Die Schüler des Rösseler Gymnasiums nach dem Album der marianischen Kongregation*, wyd. G. Lühr, ZGAE, Bd 15, s. 27, nr 15; *Metryka Nacji Polskiej w uniwersytecie padewskim (1592—1745)*, wyd. H. Barycz, Kraków 1971, s. 390.
4. v. Demuth Wawrzyniec Ludwik (ok. 1616—17 VI 1680 we Fromborku). Pochodził ze szlachty warmińskiej. Stypendium Preucka w l. 1641—1644. Urzędy: lekarz i sekretarz kapituły fromborskiej; kan. warmiń. i promotariusz apostolski 1651; proboszcz gdański i ofi-
cjał pomorski 1657.
Altpr. Biogr. I 128; PSB V 108.
5. v. Stössel Fryderyk
Stypendium w l. 1644—1646.
A. K. 9 VIII 1644.
6. Nycz Jan Baptysta (ur. ok. 1613—3 X 1670) s. Jerzego z Bulowic.
Uczył się w kol. reszelskim, a następnie studiował w Krakowie (1640, bak. 1641, mgr filozofii 1644), Wiedniu, Gratzu i Rzymie, gdzie w l. 1644—1646 korzystał z fundacji Preucka. Dnia 30 III 1647 był promowany na stopień dra obojga praw. Wracając był w Padwie (15 VI 1647). Urzędy: proboszcz w Santopach od 1655 i kan. warm. od 1665.
A. K. 14 VIII 1644; Alb. Univ. Crac. IV 190; *Metr. Nac. Pol. w Padwie* 340; ZGAE XV 416—17.
7. Gądlawski Krzysztof (ok. 1627—1650?)
Uczęszczał do kol. w Reszlu (15 III 1645) i semin. w Braniewie (9 IV 1646). 24 III 1647 wyjechał jako styp. fundacji Preucka do Rzymu. Zm. po powrocie ze studiów w rodzinnych Gądlawkach k/Olsztyna.
A. K. 22 III 1647; Alb. Gym. R. ZGAE XV 425; *Matr. papst. Semin.*, Monumenta Hist. Warm. (dalej: MHW) XI 91 nr 688.

8. v. Hatten Michał (12 I 1625 w Małych Marunach — 18 XI 1652 w Rzymie) s. Jana, wójta w Ornecie i Anny Stach v. Golzheim. Uczęszczał do kol. reszelskiego w l. 1631—1645, a następnie od 1646 do śmierci studiował w Rzymie jako styp. fundacji Preucka. A. K. V 1646; Alb. Gym. R. XV 30; Anhuth P., *Stammtafel der Familie v. Hatten*, ZGAE XIV 361.
9. Moller Simon z Ornety
Styp. w l. 1649—1652.
A. K. 6 V 1649.
10. v. Hatten Fryderyk
W lipcu 1652 otrzymał z prezenty B. v. Stössela i J. v. Demutha styp. fundacji Preucka do 1654.
A. K. 7 i 23 VII 1652; P. Anhuth, *Stammtafel d.F. v. Hatten*, XIV 361, wymienia Fryderyka jako 10 dziecko Jana, wójta Ornety i Anny Stach v. Golzheim. Miał on jednak umrzeć już w 1634 r.
11. Przeworski Ernest Franciszek z Prus Królewskich.
Styp. 23 VII 1652 z polecenia B. v. Stössela i J. v. Demutha.
A. K. 23 VII 1652.
12. Głaznocki (z Głaznow, Glasnocki — niem.) Stanisław Kazimierz
Styp. od jesieni 1658 do 1661, a potem jeszcze przez jakiś bliżej nie znany okres, m.in. 20 III 1663 był świadkiem na doktoracie J. Nycza. A. K. 5 VII 1658 i 18 VIII 1661; *Metr. Nac. Pol. w Padwie*, 268, wpis 3 XI 1658 w drodze do Rzymu.
13. Hozjusz Albert z Bezdán
Uczęszczał do gimnazjum w Braniewie (wpis 2 XII 1656). Styp. 1661—1664. Urzędy: burgrabia w Jezioranach 1689 i Lidzbarku Warmińskim 1691.
A. K. 7 V 1661; *Album Gym. Br.* MHW XII 233.
14. Zagórny Andrzej (ok. 1640 w Pajtunach — 2 V 1690 we Fromborku).
Uczęszczał do kol. reszelskiego od 25 VI 1656. Styp. otrzymał 23 IX 1661 z polecenia Jana i Jerzego v. Oelsenów jako szlachcic warmiński. Ukończył studia zdobyciem tytułu dra obojga praw. Urzędy: proboszcz w Olsztynie 1670 i Radostowie k/Reszla 1674, kan. w Dobrym Mieście 1680 i Fromborku 24 I 1686.
A. K. 23 IX 1661; Alb. Gym. R. XV 56; A. Eichhorn, *Die Prälaten des ermländischen Domcapitels*, ZGAE III 630.
15. v. Stössel Walenty Zygmunt
Styp. otrzymał 20 VIII 1664 z polecenia Jana i Jerzego v. Oelsenów i Jerzego v. Pudwelsa.

A. K. 20 VIII 1664.

16. Kedde Jerzy (ur. ? — 1 V 1691 w Braniewie). Styp. otrzymał 6 V 1666 z polecenia Jana i Jerzego v. Oelsenów oraz Jana Zygmunta v. Pudwelsa. Urząd: proboszcz w Braniewie. A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, II 302.
17. Bojanecki Jan Franciszek (4 III 1641 w Bojanczycach na Warmii — zm?) s. Jana i Urszuli. Uczęszczał do kol. reszelskiego od 25 XI 1662. Styp. uzyskał 28 VIII 1667 z polecenia Jerzego Zygmunta v. Pudwelsa, Jerzego v. Oelsena i Jana Troschki. Do Rzymu przybył 30 XI 1667 i studiował tylko 9 miesięcy, co kosztowało fundację 89 skudów. Urząd: dworzanin bpów warmińskich. A. K. IP 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.* II 302.
18. Konarski Michał Wawrzyniec — mógł być s. Samuela, woj. małborskiego i Izabeli Karnkowskiej lub Jerzego, podkomorzego pomorskiego i N. Walewskiej. Styp. Preucka otrzymał 21 VIII 1668, przybył do Rzymu chyba z rocznym opóźnieniem 15 XI 1669 i studiował przez 2 lata i 2 miesiące koszt. 280 skudów. A. K. 21 VIII 1668; A. K. I P 35; *Metr. Nac. Pol. w Padwie*, 295.
19. Kunigk Jan Jerzy (1648—1719) s. Jerzego, notariusza i Katarzyny Kretzmer, mieszczan z Lidzbarka Warmińskiego. Uczył się w Reszlu (1662), Krakowie i Rzymie — styp. otrzymał 30 V 1670. Studiował 3 lata i 7 dni, co kosztowało fundację 352 skudy i 50 bajoków. Urzędy: kan. warmiński, płocki, pułtuski i włocławski oraz oficjał pomorski. A. K. 30 V 1670; A. K. I P 35; PCB XVI 196.
20. Sobecki Jan Kazimierz (? — 6 V 1712 we Fromborku). Styp. otrzymał 16 XI 1671, studiował od 1672 przez 3 lata i kilka dni, co kosztowało fundację 352 skudy i 50 bajoków. Kontynuował studia w Krakowie. Urząd: wikary we Fromborku. A. K. 16 XI 1671 i 8 I 1676; A. K. I P 35.
21. Białochowski Kazimierz Jan. Styp. otrzymał 14 XI 1672 z polecenia Jerzego v. Oelsena jako krewny podkanclerzego koronnego. Do Rzymu przybył 14 II 1674 i studiował około 5 lat — koszt 575 skudów. A. K. 14 XI 1672 i 5 III 1677; A. K. I P 35.
22. Dąbrowski Michał (? na Warmii — 11 II 1706 w Kiwitach). Uczył się w kol. reszelskim od 1666. Styp. otrzymał 16 XI 1674 z polecenia Jana Sobeckiego. Studiował 2 lata i 6 miesięcy. Będąc w Rzymie załatwił dla siebie kanonię fromborską. Po powrocie zrezygnował z niej i został prałatem domowym bpa warmińskiego M. Radziejow-

skiego. W 1681 r. przyjął święcenia kapłańskie i został proboszczem w Kiwitach. Ponownie kan. warmińskim został w 1682 r. i sprawował ten urząd aż do śmierci. Ufundował stypendia dla uczniów kolegium w Braniewie.

A. K. 16 XI 1674; A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stiff.*, 303.

23. Konojacki Piotr (? — 1702 w Gnieźnie) s. Mikołaja i Marii z Pierzchów, (szlachta pruska). Styp. otrzymał 5 VI 1676 z polecenia Jerzego Troszki, właściciela Katrajnów. Miał już wówczas dwa beneficja — prebendę w katedrze chełmyńskiej i probostwo w Nowym Stawie. Urzędy: kan. chełmiński 1680 i gnieźnieński 1683.
A. K. 5 VI 1676; A. Mańkowski, *Prataci i kanonicy*, 89—90.
24. Troszka (Troska, niem. Troschke) Jerzy. Uczęszczał do kol. reszelskiego od 1671. W 1676 sam polecił siebie kapitule i uzyskał 18 VIII 1676 styp. Był właścicielem wsi Kojtryny.
A. K. 18 VIII 1676; *Album Gym. R.* XVI 582.
25. Derengowski Jan. Otrzymał styp. 4 III 1678 jako krewny Preucków.
A. K. 4 III 1678.
26. Kretkowski Feliks Ignacy (1657—1730) s. Damiana, kaszt. chełmińskiego i Anny z Kryskich. Styp. otrzymał 19 VIII 1679 jako krewny Preucków. Studia ukończył zdobyciem stopnia dra obojga praw 19 VIII 1681. Wracając z Rzymu odwiedził Padwę i wpisał się 12 X 1681 r. do metryki Nacji Polskiej. Urzędy: kan. chełmiński, prezydent trybunału koronnego, referendarz koronny 1717—1722, bp chełmiński 1723—1730.
A. K. 19 VIII 1679; *Metr. Nac. Pol. w Padwie*, 303; PSB XV 279.
27. Wieczorkowski Franciszek. Uczył się w kol. reszelskim od 1680. Styp. otrzymał 11 VII 1681 jako krewny Preucków. Wg G. Lühra został bernardynem.
A. K. II VII 1681; *Album Gym. R.* XVI 604.
28. v. Hatten Jan Albert (? — 8 VIII 1720 we Fromborku) s. Wojciecha i Justyny ze Stosselów. Uczęszczał do kol. reszelskiego od 1676. Studiował od 1682 przez 2 lata 9 miesięcy — kosztem 300 skudów. Urzędy: prałat nadworny bpa warm. Zbąskiego, Proboszcz w Prosi-tach 1690, kan. fromborski 1693.
A. K. 19 VIII 1681 i 6 V 1685; A. Eichhorn, *Die Prälaten*, III 633—635; *Stammtafel*, ZGAE XIV 361.
29. Dąbrowski Kazimierz Benedykt (? — 5 IV 1722 w Oliwie) s. Jana i N. z Milewskich, szlachciców chełmińskich. Styp. otrzymał 18 VIII

1687. Studiował 2 lata — kosztem 316 skudów, 66 bajoków. Urzędy: proboszcz w Grudziądzu, Mokrem pod Grudziądzem, Lichnowach na Żuławach, kan. chełmiński i włocławski, opat oliwski od 1 V 1703 do śmierci.
A. K. 18 VIII 1687; A. K. I P 35; A. Mańkowski, *Prałaci i kanonicy*, 27—28.
30. Nycz Aleksander Andrzej s. Jana, właśc. Ramsowa i Dadajnow. Ubiegał się o styp. w 1685, otrzymał 7 V 1687. Studiował 3 lata — kosztem 329 skudów. Był proboszczem w Elblągu w l. 1700—1718.
A. K. 6 V 1685 i 7 V 1687 A. K. I P 35.
31. Melitz Jakub Jan s. Fryderyka i Euforyny s. v. Hohendorfów. Styp. 22 I 1691 — luty 1694 — koszt 327 skudów. Zmarł w Rzymie.
A. K. 22 I 1691 i 7 XII 1696; A. K. I P 35.
32. Hozjusz Stanisław Józef (1674—1738) s. Wojciecha Maksymiliana i Anny z Wołowskich. Uczęszczał do kolegium reszelskiego od 1686. Styp. otrzymał 23 VII 1694 i studiował 2 lata 4 miesiące — kosztem 281 skudów. Urzędy: kan. chełmiński, krakowski 1710, sufragan przemyski 1719, bp kamieniecki 1722, poznański 1732.
A. K. 23 VII 1694; A. K. I P 35; PSB X 46.
33. Marquart Andrzej (?—1714). Styp. otrzymał 25 III 1697 jako krewny Preucków. Urzędy: proboszcz w Ignalinie, kan. tytularny w Dobrym Mieście.
A. K. 7 XII 1696.
34. Hanmann. Styp. otrzymał 3 V 1697.
A. K. 3 V 1697 i 10 XI 1699; P. Anhuth, *Die Familie von Hanmann*, ZGAE XVI 649—657 wymienia rodziny H. w Braniewie, Pieniężnie i Reszlu. Brak imienia uniemożliwia identyfikację.
35. v. Diren Paweł z Braniewa. Styp. otrzymał 10 XI 1699 i studiował do śmierci 2 VII 1702.
A. K. 10 XI 1699; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 306.
36. Gniazdowski Piotr. Wpisany w 1699 do metryki seminarium braniewskiego jako szlachcic. Styp. otrzymał 18 XII 1699 i studiował do 1703.
A. K. 18 XII 1699 i 2 V 1703; *Matr. päp. Semin.*, MHW XI 283 nr 237.
37. Białkowski Florian (4 V 1677 w Lidzbarku W. — 1723 we Fromborku) s. Piotra, podczaszego bpów warmińskich. Uczeń kol. reszelskiego (1690) i seminarium diecezjalnego w Braniewie (1696). Styp. otrzymał w 1701. Studia ukończył w 1703 z tytułem dra teologii.

Urzędy: proboszcz we Fromborku 1703, Reszlu 1709, Królewcu 1712, kan. fromborski 1721. *Altpr. Biogr.* I 56.

38. v. Janwitz Franciszek Kazimierz (? — 15 VII 1725). Styp. od maja 1703 do października 1706. Urzędy: kan. fromborski od 1710 do śmierci.
A. K. 22 VIII 1701, 7 IX 1702, 19 VII 1704, 8 VII 1705; A. Eichhorn, *Die Prälaten*, III 635—636.
39. v. Gröben Otto Henryk, szlachcic z Prus Książęcych. Studiował w Królewcu (1 XI 1701), a następnie w Rzymie jako styp. fundacji Preucka 3 II 1706—27 XI 1707 kosztem 204 skudów, 83 bajoków. Styp. otrzymał z polecenia Aleksandra Grodzickiego jako konwertryta.
A. K. 15 X 1704 i 27 II 1705; A. K. I P 35.
40. Łebiński Zygmunt Antoni (ok. 1685 — zm.?) s. Jana i Katarzyny z pow. kartuskiego. Uczył się w gim. braniewskim (21 X 1699). Styp. otrzymał z prezenty v. Hattena z Dadajnow, Fryderyka v. Oelsena i Aleksandra Grodzickiego. Studiował 6 I 1706—21 II 1710 kosztem 565 skudów, 98 bajoków. Od 1709 był kan. włocławskim.
A. K. 5 IX 1705; *Album Gym. Br.*, MHW XII nr 432.
41. Zaleski Franciszek Kazimierz (? — 7 IV 1740). Pochodził z diecezji chełmińskiej. Niższe święcenia kapłańskie otrzymał w latach 1706—1707. Kan. chełmińskim został 24 II 1708. Studiował jako styp. fundacji Preucka 8 X 1709—21 VIII 1712 kosztem 430 skudów, 37 bajoków. W czasie studiów w Rzymie wystarał się o kanonię warmińską i objął ją we wrześniu 1712. Następnie został koadiutorem opata oliwskiego Kazimierza Dąbrowskiego, zrezygnował w 1716 z kanonii fromborskiej, 6 V 1722 objął urząd opata oliwskiego i sprawował go do śmierci.
A. K. 27 IX i 27 X 1712; A. K. I P 35; A. Mańkowski, *Pralaci i kanonicy*, 412.
42. Białkowski Michał (28 VII 1686—1725?) s. Piotra i Anny, szlachty warmińskiej. Uczeń gim. w Braniewie (1700) i Reszlu (1707), stud. Coll. Germ. w Rzymie 1711—1714. Proboszcz w Bisztyнку 1719—1725.
Alb. Gym. Br., 31 nr 536; *Alb. Gym. R.*, XV 688.
43. Kczewski (Kizewski) Franciszek Michał (?—20 IV 1738). Kleryk z diecezji chełmińskiej, który studiował na koszt fundacji Preucka (327 skudów, 3 bajoki) od 12 IX 1711—23 II 1714. W czasie studiów

wystarał się o kanonię chełmińską. Był też proboszczem w Malborku i Milejewie.

A. K. I P 35; A. Aichhorn, *D. Preucksche Stif.* 307; A. Mańkowski, *Pralaci i kanonicy*, 73—75.

44. Czarliński (v. Schedlin) Remigiusz (ok. 1691—28 VIII 1747) s. Ludwika i Aleksandry, szlachty z woj. malborskiego. Uczeń gim. braniewskiego (1706) i stypendysta fundacji Preucka 11 V 1713—20 XI 1716 kosztem 479 skudów, 65 bajoków. Kan. warmiński od 1720 do śmierci.
A. K. 23 IX 1712; A. K. I P 35; *Alb. Gym. Br.*, s. 47 nr 956.
45. Krajewski Jan (?—1742). Występuje dwóch Janów K. z woj. pomorskiego: 1) s. Franciszka i Konstancji, uczeń gim. braniewskiego (8 XI 1700 ur. ok. 1680); 2) s. Jana i Ewy, stud. semin. papieskiego w Braniewie (2 IX 1701, ur. ok. 1674). Styp. fundacji Preucka 1 I 1715—1 I 1718 kosztem 386 skudów, 80 bajoków. Urzędy: proboszcz w Lichnowach 1723, kan. w Płocku 1723, Łowiczu 1734, administrator diecezji chełmińskiej i pomezkańskiej w 1741.
A. K. 7 VII 1714; A. K. I P 35; *Alb. Gym. Br.*, 32 nr 564; *Matr. pöp. Sem.*, 123 nr 1030.
46. Prusak Albert. Styp. 2 XI 1716—30 X 1719 kosztem 376 skudów, 46 bajoków. Polecił go kapitule Stanisław Józef Hozjusz, kan. krakowski jako szlachcica z Prus Królewskich. Możliwe, iż był to Wojciech Prusak s. Stanisława i Konstancji z woj. poznańskiego przyjęty we wrześniu 1711 do gimnazjum braniewskiego.
A. K. 13 III i 18 XII 1716; A. K. I P 35; *Alb. Gym. Br.*, 60 nr 1255.
47. v. Heldlen Gąsiorowski Andrzej (?—7 IX 1767) s. Andrzeja, właśc. folwarku Łężany (Lozenyen). Uczeń kol. reszelskiego (1706) i styp. fundacji Preucka 4 XII 1717—4 XII 1720 — koszt 379 skudów, 80 bajoków. Powrócił na Warmię wiosną 1722. Urzędy: proboszcz w Lidzbarku 1725, kan. warmiński 1750 i gnieźnieński.
A. K. I P 35; *Alb. Gym. R.*, XV 684; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 308.
48. Dromler Paweł (ok. 1694—28 IV 1758) s. Andrzeja i Anny z Pieńieżna. Uczeń gim. w Braniewie (5 IX 1703), stud. Uniw. Krak. (1713) i Coll. Germ. od 9 VI 1713. Styp. Preucka otrzymał za protekcją Ignacego Baxa, opata norbertanów w Rzymie. Korzystał z niego 2 X 17919—11 XI 1722 — koszt 383 skudy, 83 bajoki. Pracował w diec. płockiej, a od 8 II 1738 do śmierci w warmińskiej jako kan. fromborski.

- A. K. 16 XII 1719; A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 308—309.
49. Grodzicki Józef (ok. 1703—17 III 1783 w Krakowie) s. Aleksandra i Elżbiety z Pudwelsów. Styp. 4 XII 1720—20 II 1726 kosztem 661 skudów, 37 bajoków. Od 1727—1769 był kan. krakowskim, po rezygnacji z kan. nadal mieszkał w Krakowie. Ufundował stypendia dla 3 polskich studentów uczących się w Rzymie. Fundacja działała przy kościele św. Stanisława w Rzymie.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 309; L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, Kraków 1852, III 41.
50. Czarliński (v. Schedlin) Ignacy (ok. 1696—14 I 1751 Frombork) s. Samuela i Anny z woj. malborskiego. Uczęszczał do gim. braniewskiego od 20 IX 1706. Styp. 5 XI 1722—30 XI 1725 kosztem 390 skudów, 1 bajoka. Urzędy: proboszcz w Kwiecewie, kan. warmiński od 25 VIII 1736 do śmierci.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 309.
51. Tymiński Piotr. Styp. 1 XII 1725—3 II 1729 koszt 403 skudy, 26 bajoków. Kan. w Dobrym Mieście w l. 1738—1757.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 309.
52. Strachowski Józef (?—styczeń 1754). Alumn seminarium (chyba braniewskiego), styp. 2 II 1726—31 X 1729 kosztem 379 skudów, 80 bajoków. Urzędy: proboszcz w Arendorf 1739, Kiwitach 1750, kan. w Dobrym Mieście 1 XII 1752.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 310.
53. Piwnicki Konstanty Józef (ok. 1706—10 IV 1779) s. Jana Franciszka, podwojewody chełmińskiego. Uczeń gim. braniewskiego od 3 XI 1724. Styp. otrzymał z polecenia Joachima Fryderyka v. Oelsena i Karola v. Hattena i korzystał z niego 2 II 1729—6 XI 1731. Urzędy: kan. chełmiński 1745 i warmiński 2 III 1751.
A. K. I IX 1727; A. K. I P 35; A. Eichhorn, *Die Prälaten*. III 392; A. Mańkowski, *Prałaci i kanonicy*, 327—328.
54. v. Oelsen Jerzy Fryderyk (?—1754 w Kwiecewie). Styp. otrzymał 5 X 1728 z polecenia Joachima Fryderyka v. Oelsena i Karola v. Hattena. Studiował od 15 XII 1729 i ponownie od 13 V 1735 — ogółem koszt 681 skudów, 24 bajoki. Urzędy: kapelan bp K. Szembeka, proboszcz w Kwiecewie od 24 V 1737 do śmierci.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 310.

55. Kliński August (?—25 X 1751 w Toruniu), s. Franciszka, sędziego ziemskiego tczewskiego. Styp. otrzymał z polecenia Joachima F. v. Oelsena i Karola v. Hattena. Studiował 30 XI 1731—18 VII 1736 i ukończył studia zdobyciem tytułu dra obojga praw. Urzędy: kan. chełmiński, inflancki, wrocławski, proboszcz malborski, archidiakon pomorski.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 311; A. Mańkowski, *Pracaci i kanonicy*, XXXIII 82.
56. van der Schilde Gilbert. Belg, zakonnik za indultem papieża Urbana VIII 13 VIII 1735—22 VI 1738.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 311.
57. Górczyński Józef. Kleryk, styp. 18 VII 1736—9 VI 1739 kosztem 365 skudów, 85 bajoków.
A. K. 27 I 1636; A. K. I P 35.
58. v. Kalkstein Jan. Styp. otrzymał jako krewny bpa A. S. Grabowskiego, studiował 22 VI 1738—7 VI 1742 kosztem 500 skudów, 66 bajoków.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 311.
59. Karśnicki Stanisław. Styp. 18 VIII 1739—17 IV 1742 kosztem 337 skudów, 39 bajoków.
A. K. 19 IX 1738; A. K. I P 35.
60. Zalewski Marcin (9 XI 1727—30 V 1760) s. Szymona i Anny, szlachty warmińskiej. Uczył się w kol. reszelskim (1744) i seminarium papieskim w Braniewie (1 IX 1751). Styp. 28 VI 1742—10 VI 1744 kosztem 246 skudów, 86 bajoków. Kaznodzieja polski i niemiecki w Biskupcu od 18 VII 1757 do śmierci.
A. K. 28 III 1742; A. K. I P 35; *Alb. Gym. R.*, XVI 293 nr 3741; *Matr. päp. Sem.*, 154 nr 1384.
61. Oelhoff Andrzej. Styp. 11 XI 1742—14 X 1745 kosztem 369 skudów.
A. K. 21 V 1742; A. K. I P 35.
62. Weinreich (Weinsiński) Andrzej (ok. 1724 — zm.?) s. Andrzeja i Elizy z Braniewa. Uczęszczał do gim. braniewskiego (2 IX 1733). Styp. 9 XI 1744—1 VI 1747 kosztem 326 skudów, 53 bajoków. Kan. w Dobrym Mieście.
A. K. I P 35; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 311; *Alb. Gym. Br.*, 125 nr 3058.
63. Rembowski Józef (ur.? — 29 VII 1769) s. Ignacego z woj. pomorskiego. Studia: uniwersytet krakowski (1741) i Coll. Germ. jako styp.

21 X 1745—21 VI 1748 kosztem 316 skudów. Urzędy: kan. chełmiński i proboszcz w Lubawie (uzyskał je podczas pobytu w Rzymie) oraz proboszcz w Grabowie i Nowym Stawie.

A. K. I P 35; A. Mańkowski, *Praciaci i kanonicy*, 346—347.

64. Grąbczewski Aleksander (? — 28 IV 1770) s. Tomasza, kaszt. chełmiń. Styp. 6 I 1748—1 I 1750 kosztem 251 skudów, 37 bajoków. Kontynuował studia (od lutego 1750) w seminarium św. Supliciusza w Paryżu. Powrócił do kraju w 1751. Urzędy: proboszcz w Dzieżgoniu z nominacji króla Augusta III od 20 VII 1749 i kan. chełmiński z nominacji papieża od 1750.

A. K. I P 35; A. Mańkowski, *Praciaci i kanonicy*, 54—55.

65. Matty Józef Ludwik (8 II 1725—19 XI 1802) s. Ignacego Hiacenta i Elżbiety z Lupów, szlachty pomorskiej. Styp. 13 VII 1748—25 II 1751 kosztem 331 skudów, 79 bajoków, zdobył tytuł dra teologii i obojga praw. W czasie studiów w 1748 został kan. poznańskim, 1760 gnieźnieńskim, 7 V 1780 bp sufraganem poznańskim.

A. K. I P 35; P. Anhuth, *Stammtafel d. Fam. v. Matthy*, ZGAE XIV 716; J. Kortykowski, *Praciaci i kanonicy katedry metropolitalnej Gnieźnieńskiej*, Gniezno 1880, 602—606; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1964, II 191.

66. Rudziński Ignacy. Ksiądz z diec. krakowskiej, korzystał z styp. 8 VI 1750—1754 wg kapituły, a do końca 1751 wg norbertanów, pobyt kosztował 197 skudów, 66 bajoków.

A. K. 22 III 1754; A. K. I P 35.

67. Turski Feliks (14 I 1729—31 III 1800) s. Mikołaja i Katarzyny z Poleskich, ze szlachty wielkopolskiej. Kleryk z diec. gnieźnieńskiej. Styp. 19 V 1751—1754, 17 IV 1754 uzyskał stopień dra obojga praw. Urzędy: kan. gnieźnieński 1754 i warszawski, proboszcz kaliski i jaworowski, bp chełmski 1765, łucki 1769, krakowski 1790.

A. K. I P 35; J. Korytkowski, *Praciaci*, IV 152—156.

68. hr Mielencki Sebastian. Siostrzeniec kardynała J. A. Lipskiego, styp. otrzymał w 1752, stud. 1754—1756. A. Eichhorn, *D. Preuckische Stif.*, 312.

69. Trzcński Ignacy Teodor, s. kaszt. rawskiego. Styp. otrzymał 7 V 1754, stud. 1754—XII 1757. Od marca 1759 kan. poznański.

A. K. 7 V 1754.

70. Kucharzewski Jan (ok. 1735—7 VIII 1759) s. Michała i Barbary z Ornety. Uczeń gim. braniewskiego (1746). Styp. otrzymał w 1757 i stud. do śmierci 7 VIII 1759.

A. K. 8 VII 1757 i 5 IX 1759.

71. Gliszczyński Kajetan z pow. tucholskiego. Styp. otrzymał w 1758 jako ksiądz z diec. gnieźnieńskiej.
A. K. 7 IV 1758.
72. Weiss Jan Bonawentura (19 VII 1739 Trąby — 13 II 1769 Frombork). Uczęszczał do kol. reszelskiego (1752). Styp. 1759—1762, dr obojga praw. Kan. warmiński od listopada 1765 do śmierci.
A. K. 13 X 1759, 20 XII 1765, 29 XI 1765, 13 II 1769.
73. v. Hatten — Attiński Karol (11 XI 1738 Leginy — 16 VIII 1798 Babiak) s. Zygmunta. Uczęszczał do kol. reszelskiego (1752). Styp. uzyskał w 1761. Proboszcz w Babiaku od 6 II 1767 do śmierci.
A. K. 22 IX 1761; *Alb. Gym. R.*, II 18 nr 4072.
74. Soczewski Justus (13 IV 1741 Biskupiec — 5 XI 1821 Frombork) s. Stanisława, burgrabiego w Reszlu i Anny, ze szlachty warmińskiej. Uczeń kol. reszelskiego (1751). Styp. 1762—1765. Od 1769 sekretarz kapituły fromborskiej, potem inne urzędy w kapitule, aż wreszcie 7 XII 1793 został kan. fromborskim.
A. K. 15 VII 1762; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 314.
75. Prusak (Pruszek, Preiss) Jan z woj. pomorskiego. Uczeń gim. braniewskiego (3 IX 1764). Styp. otrzymał jako kleryk na lata 1765—1768.
A. K. 27 VII 1765 i 20 V 1768; *Alb. Gym. R.*, 189 nr 5013.
76. Braun Franciszek (ok. 1747—1768) s. Józefa i Katarzyny z Braniewa. Uczęszczał do gim. braniewskiego (21 V 1755), kleryk braniewski. Styp. 1765—VIII 1767. Chory, za radą lekarza opuścił Rzym i wracając do domu zm. w Wenecji. A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 314.
77. Wolski Jakub (? w Będargowie — 23 VII 1794 w Chełmnie) s. Aleksandra i Jadwigi z Lewińskich. Styp. otrzymał 15 VI 1768 jako kleryk, przedłużyła mu kapituła w 1771 z polecenia Krzysztofa de Felden Wybczyńskiego i papieża. Od 1774 kan. chełmiński, był też proboszczem w Papowie Biskupim i Ostaszewie.
A. K. 8 IV 1768 i 29 V 1772; A. Mańkowski, *Pralaci i kanonicy*, 405—406.
78. Łuniewski Benedykt. Styp. od 1771 jako krewny Preucków, był klerykiem poznańskim.
A. K. 20 V 1768, 1 I 1777.

79. Mączyński Fabian. Polecał go kapitule Ludwik v. Hatten jako księdza rodem z Warmii. 18 VIII 1770 — otrzymał styp. na lata 1772—1775, a papież przedłużył mu je na 1776.
A. K. 17 VIII 1770; A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 315.
80. Łempicki Florian. Styp. 15 VI 1778 — do końca 1781.
A. K. 8 IV 1778.
81. Trembecki Piotr. Prezentowali go kapitule w 1778 Mateusz Suniński i Nostic Bąkowski — styp. 1 I 1779—26 III 1781.
A. K. 8 IV 1778.
82. Żaliński Franciszek. Kleryk, styp. 1781, w 1782 zrzucił szaty duchownego i został żołnierzem.
A. K. 7 V 1781 i 4 X 1782.
83. Kossakowski Jan Nepomucen (16 V 1755—26 VII 1808) s. Antoniego, podstolego nowogrodzkiego i Konstancji z Krosnowskich. Kształcił się w Warszawie u pijarów (1775) i w seminarium św. Krzyża (1776) oraz w rzymskiej Sapienzy od 3 XI 1781. Za protekcją papieża kapituła przyznała mu w 1782 r. styp. Preucka. Podróż do Francji i Anglii zakończyła jego studia. Urzędy: kan. wileński 1786, bp inflancki 1794, wileński 1798.
A. K. 20 XII 1782; PSB XIV 265—266.
84. v. Hatten Andrzej Stanisław (31 VIII 1763 w Limitach — 1 III 1841 we Fromborku) s. Gottfryda Jerzego, majora WP i Anny z Helden-Gąsiorowskich. Uczył się w gim. braniewskim, seminarium lazarystów w Warszawie i Coll. Germ. w Rzymie 1783—1786. Sprawował różne urzędy kościelne na Warmii, aż w 1837 został bpem warmińskim. *Altpr. Biogr.*, I 255.
85. Wilkxycki Jan Jerzy (ok. 1763 w Psarach na Mazowszu — 15 V 1831 w Chełmnie). Uczęszczał do gim. (31 I 1770) i chyba seminarium w Braniewie. Styp. 3 III 1785—31 III 1788. Urzędy: kan. chełmiński 1795, bp sufragan chełmiński 1806.
A. K. 28 V 1784; *Alb. Gym. Br.*, 199.
86. Hempel Jakub. Styp. 4 X 1785—7 IX 1789 i następny rok za papieskim indultem.
A. K. 1 i 17 II 1785.
87. van Looy Mattheus. Kan. z Belgii, styp. 15 IV 1789—1 V 1792.
A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 316.
88. Stokowski Kazimierz. Ubiegał się o styp. w 1788, otrzymał 22 V 1790—9 V 1791.

A. K. 6 VI 1788.

89. Laurys Lucas. Belg, styp. 1 XII 1791—2 V 1792. A. Eichhorn
D. Preucksche Stif., 316.
90. Kanonik van Lier Waltmann. Kanonik z Belgii, styp. 16 XII 1793—
31 III 1796. A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 316.
91. Peters Pius. Kan. z Belgii, styp. 16 XII 1793—13 V 1794. A. Eichhorn,
D. Preucksche Stif., 316.
92. Aigner Karol. Warmiak, styp. 13 V 1794—18 VI 1795. A. Eichhorn,
D. Preucksche Stif., 316.
93. Zabłocki Franciszek Ksawery. Kleryk z diec. poznańskiej, styp. od
20 VIII 1795.
A. K. 1796.
94. Wendt Jan. Student medycyny z diec. wrocławskiej za papieskim
indultem z 2 VI 1796. A. Eichhorn, *D. Preucksche Stif.*, 317.

GESCHICHTE DER JAN-PREUCK-STIFTUNG IM 17. UND 18. JH.

Zusammenfassung

Jan Preuck (1575—1631) stammte aus einer alten, bereits im 16. Jh. germanisierten, preußischen Familie. Sein Vater Michał war jahrelang Starost in Braniewo; als Belohnung für seine Verdienste erhielt er ein Kannonikat für seinen Sohn Jan. Die Einkünfte, die das Kannonikat brachte, ermöglichten Jan Preuck in Rom zu studieren (1596—1600). An seinem Lebensende, als er sich vor den Schweden nach Rom rettete, faßte er den Entschluß, sein Vermögen als Stipendium für Studenten aus Ermland und Königlich-Preußen zu überweisen, die in römischen Collegium Germanicum studieren möchten. Im Jahre 1631 gründete er die Stiftung, die er dem Obhut des römischen Prämonstratenserordens und dem ermländischen Kapitel anvertraute. Seine Rückreise aus Rom nach Ermland wurde in Oliva am 16. September 1631 durch den Tod unterbrochen. Die Arbeiten, die mit der Eröffnung der Stiftung verbunden waren, setzte weiterhin einer seiner Verwandten Adalbert Hozjusz fort. Das Recht auf ein Stipendium hatte die Familie des Stifters, in weiterer Folge die Ermländer und die Bewohner Königlich-Preußens, vorausgesetzt, daß sie römisch-katholischen Konfession waren und ein Vorstudium beendet hatten. Die Stipendiaten konnten ein dreijähriges Philosophie-, Jura- und Theologiestudium wählen. Die Stiftung sicherte ihnen Unterkunft, Verpflegung und ärztliche Fürsorge im Prämonstratenserklöster, sie bestritt auch die Studienkosten in Collegium Germanicum. Das Präsentationsrecht wurde von Preuck für seine Familie vorbehalten, die Stipendieneinräumung billigte er dem Kapitel in Frombork zu. Das Kapitel überwachte auch die Tätigkeit der Stiftung. Im Laufe des 17. Jh. wurde das Preuck-Stipendium an 94 Studenten, darunter 87 aus Polen, 5 aus Belgien und je 1 aus Schlesien und dem Herzogtum Preußen, zuerkannt. Die Zöglinge der Stiftung bekleideten viele wichtige Kirchenämter, vor allem in den Diözesen Ermland und

Chełmno, u.a.: 5 waren Bischöfe, 2 Äbte in Oliva, 41 Kannoniker, Einige von ihnen bekleideten die Probst- und Kannonikerämter in Dobrze Miasto. Die Leienzöglinge der Stiftung stammten überwiegend aus minderbemittelten ermländischen und preußischen Adelfamilien, was ihnen das Erreichen eines Vorrangs im politisch-gesellschaftlichen Leben der Provinz unmöglich machte.